

Ferdinand von Wrangell'i nimeline
Roela Põhikool

ÜKS EESTI PEREDEST

Kodu-uurimistöö

Koostaja: Ruth Mänd (8. klass)

Juhendaja: Maret Tralla

Roela 2000

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. MINU VANAISA HEINRICH ROHTSALU	4
1.1. Aruküla ajaloost.....	4
1.2. Heinrich Rohtsalu pere	7
1.3. Raely Viirsalu mälestused	8
1.4. Karjabrigadir.....	12
1.5. Heinrich Rohtsalu mõtted	14
1.6. A. Allika mõtted H. Rohtsalust.....	18
2. PEREKOND MÄND.....	19
2.1. Lähtse küla ajaloost	19
2.2. Meie pere	19
2.3. Meenutusi minevikust.....	21
2.4. Ema Õnneleid Mänd	23
2.5. Minu elulugu.....	24
2.6. Jaanipäev.....	27
KOKKUVÕTE	29
KASUTATUD MATERJALID.....	30

SISSEJUHATUS

Kirjutasin kodu-uurimusliku töö „Üks Eesti peredest“. See töö koosneb kahest osast. Esimene osa jutustab minu vanaisast Heinrich Rohtsalust. Heinrich Rohtsalut võib nimetada tõeliseks külaküünlaks, sest omades autoriteeti, valiti teda koolis pikkadeks aastateks lastevanemate komitee esimeheks, kus ta võitles külakooli ellujäämise eest. Tema sõnal oli kaalu lastevanemate koosolekutel. Ega asjata valitud ka H. Rohtsalu esimeseks kolhoosi esimeheks Arukülas – temasse oli usku. Alati teiste muredest osavõttev, abivalmis – nii iseloomustavad teda koduküla inimesed.

Töö teises osas kirjutan meie perest. Meie pere on suur: isa, ema ja seitse last. Isa ja ema on loonud meile turvalise kodu. Nad armastavad meid ja on tähtis, et ka meie seda mõistame ning usaldame neid. Meie pere hoiab kokku ja selles on kindlasti oma osa usulistel tõekspidamistel.

1. MINU VANAISA HEINRICH ROHTSALU

1.1. Aruküla ajaloost

Tsaariajal kuulus Aruküla Kulina mõisale. 19. sajandi keskpaiku hakkas vene vanamees Babin, kes oli selle mõisa endale võitnud kaardimänguga, Arukülas talusid päriseks müüma. Esimesena osteti ära Muti metsavahi koht Aruküla-Kannastiku piiril. Selle ostis endale Voore rehepapi poeg Juhan Kello. See oli põhiliselt raiesmik; kändud olid raiutud rinnakõrguselt. Talupojad olid väga umbusklikud talude päriseks ostmise küsimuses ja viivitasid seni, kuni jõudsid kohale julgemad ostjad. Maad oli tarvis krunti ajada. Selleks tuli kohale maamõõtja. Enne olid rendikohtade põllud pikkades siiludes. Maamõõtjale andsid peavarju ja toitu Simunast tulnud Hindrek ja Liina Krüünid. Arukülla, mida tol ajal mets hoopis lähemalt ümbritses kui praegu, mõõdeti välja kolm täistalu: Kleini, Lälle ja Krüüni (Lokko). (Täistaluks loeti 40 ha) Kõige paremad põllumaad said Lokko talule.

Krüüni Hindrek tahtis oma talu jagada poegade vahel, aga Babin ütles: „Pool talu jäta oma nimele! Selle pärandad sa vanemale pojale. Teise poole annad teisele pojale.“ Tegelikult aga nõudis Liina, et ka noorem, rätsepast poeg, pidi saama teisest poolest pool. Kuna aga veerand talu peret ära ei toitnud, siis noorem, Jakob, ostis vennalt ära tema veerandi.

Lälle talu jagati kahe poja, Johannese ja Villemi, ning tütar Alma Landmanni (Laansalu) vahel. Alma mees oli kopsuhaige ja suri varsti. Alma koos oma emaga ehtasid ise maja üles. Ametlikult jäi vist see jagamine, ilmselt raha puudusel, vormistamata.

Kleini talu jäi täistaluks kuni kolhooside loomiseni. Kleinid olid rohkem äriinimesed. 1918. aastal lasti Palermo metsas maha peremees Mihkel Klein ja üks poegadest. Talu päris Friedrich Klein. Üldse tapeti sel ajal Palermo metsas viis Aruküla meest ja üks sulaspoiss.

Koos väiksemate talude ja saunikutega oli Arukülas peresid pärast talude kruntiajamist kokku nelikümmend. Joodikuid külas oli ainult üks, seegi oli saunik. Pärisperemehed kiirustasid uute elumajade-karjatallide ehitamisega. Need kerkisid ridamisi, umbes poolekilomeetriliste vahe- maadega, põlismetsa servale.

Enne Eesti esimese vabariigi loomist oldi külas hädas varastega. Vabariigi algaastail aga elas küla üle vaimuliku ärkamise, ehitati oma palvemaja. Siis kadusid ka vargad.

Külas oli palju lapsi. Nende jaoks ehitati vana koolimaja kõrvale uus ilus hoone. Koolmeistreiks olid tsaariajal Luha ja Eesti ajal Mart Kornet; pärast Korneti vanadusepuhkusele minemist aga palju aastaid Juljus ja Helene Taremaad. Kõik koolmeistrid olid ühislaulmiste organiseerijad ja koorijuhid. Kooli juurde kuulus ka koolitalu. Selle kauaaegseks rentnikuks oli Jaagup Mäe. Tema juhatas ka küla puhkpilliorkestrit ja oli ise hea trompetimängija ja laulumees. „Poisid, mis te siin muidu lollusi teete,“ astunud Jaagup vahetundidel rõõmsal meelel koolituppa, „hakkame parem laulma!“

Teine maailmasõda Aruküla elu palju ei mõjutanud. Üks kehvapoolne peremees, Johannes Seinpere, mõisteti surma, sest ta oli talitsematult äge mees ja oli vihahoos tapnud ära kaks vene sõdurit, kes tulid tema hobust nõudma.

Metsataludes elavad noormehed kaevasid mobilisatsioonikutsete eest varjumiseks metsa sisse punkri. Seda tuldi tankiga vallutama. Aga mehed pääsesid piiramisrõngast välja.

Sõtta jäid Johannes Krüüni kaks poega, Osvald ja Endel.

Metsa maeti üks haavadesse surnud vene sõdur ja Aruküla-Kulina tee äärde saksa sõdur. Külast läksid sõdurid läbi siis, kui Porkuni peale mindi.

Uuevälja pool oli laskmist metsavendade ja mööduvate sõdurite vahel. Seal sai surma Gustav Kello vennapoeg, Tudu noormees Kaino Kello.

Pärast sõda, kui tuli nõukogude valitsus, pidid kõik talumehed endid ise tunnistama kas kulakuks, keskmikuks või kehvikuks. Kulakuks ei tahtnud keegi hakata. Need tulid kõrgemalt poolt nimetada.

Klein oli jõudnud just oma maha põlenud maja asemele valmis ehitada uue elumaja. Kuna see oli kivist, siis oli selge, et ta oli kulak. Sellest majast sai kolhoosi, hiljem sovhoosi osakonna keskus.

Teine kivimaja, paest, oli suure lasteperega Gustav Kellol. Ka tema kuulutati kulakuks. Ah et kulakuks tunnistati need, kes olid võõrast tööjõudu kasutanud? Võõrast tööjõudu, sulaseid ja tüdrukuid, olid talutöödel kasutanud kõik peremehed. Põllutööd tehti hobustega. Selleks aga põhjamaa lühikese suve tõttu oma pere tööjõust ei piisanud.

Uusmaasaajaile lubati elu rajamiseks suurt pangalaenu. Keegi teise maad ei himustanud, aga laenu taheti küll. Seda sellepärast, et jõuaks kuidagi riigimaksud, mis olid võimalikult kõrgeks aetud, ära maksta. Nii mõnigi võttis kusagilt riigisoo keskelt mõned hektarid maad oma talule lisaks. Kuid juba paari aasta pärast tuli rahareform ja kõik laen tuli kümnekordselt tagasi maksta.

Kolhooside loomine vapustas rahulikku külaelu põhjani. Kulakute pered küüditati Siberisse. Kes vähegi sai, pages kolhoosi eest maalt linna. Kuigi maalt lahkumine oli keelatud, suudeti pehmehingelist kolhoosi esimeest Heinrich Rohtsalut mõjutada. Kohale jäänud talumeestest said joodikud, kes hommikuti kolhoosi kontorisse töökäske ootama kogunesid.

„Ka kolhoosis võiks hästi elada,“ kurtis Arukülas loodud „Homniku“ kolhoosi esimees Heinrich Rohtsalu,“ aga kõik läheb punavoorides riiginormideks!“

Linnast saabusid korraldused, millal miski tööga põldudel alustada tohtis. Kõik pidi toimuma partei juhtimisel.

Partei, neid teatavasti oli Nõukogude Eestis üks ja see oli kommunistlik, ei olnud rahul Aruküla kolhoosi „Homnik“ nimega. Nõrдинud Rohtsalu pakkus siis välja Jossif Vissarionovitsh Stalini nime. See läks läbi.

Kleini talu põllule ehitati uued kolhoosi karjalaudad. Neisse võeti töölisteks võõrast rahvast. See aga on väga viinalembeline madala elustandardiga element.

Rohtsalu vabastati kolhoosi esimehe kohalt, kuna ta ei nõustunud parteisse astuma. Asemele toodi Narvast õmbleja Leida Leikop, kes oli ideeliselt usaldatav.

Kolhoosis töötati ilma palgata. Normipäevade eest tasu küll arvestati, kuid selle väljamaksmiseks polnud kolhoosil võimalusi. Elama aga millestki pidi. Sellepärast riigivargust patuks ei peetud.

Kuna nõrkade kolhooside liitmine suuremaiks – Aruküla liitus Kulinaga – halvendas olukorda veelgi, siis läksid kolhoosi maad riigimajandiks, – algul Küti, siis Vinni sovhoosi koosseisu.

1960-ndatel aastatel hakkas elu maal jälle tasapisi laabuma. Kuid hoopis teistsugusena kui üksiktalude ajal. Metsatalude hooned ja piirikivid lükati buldooseritega kokku. Neist on jäänud põldudele kõrged kivi-puurisu-mulla kuhelikud. Elu täielik koondumine küla keskusse oli ainult aja küsimus.

Aruküla palvemajast tehti partei nõudmisel klubi. Suurt tähelepanu pöörati kultuuriüritustele ja ateistlikule selgitustööle.

Aruküla karjatalitajaile saabusid tuusikud sanatooriumitesse ja neile pakuti võimalusi käia vaatamas suure Nõukogude Liidu kauneimaid paiku.

Kõige kõrgem palk oligi laudatöölistel. Maarahva hierarhia kujunes järgmiseks: kõige kõrgema klassi moodustasid põllumajandusliku ettevõtte juhtkond ja kontoritöölised. See aga ei tähendanud, et nende palk oleks kuigi kõrge olnud. Neist aste allpool olid brigadirid, agroomid, zootehnikud, siis farmitöölised ja tehnikamehed põllul; kõige madalamale astmele jäid põllutöölised.

Aruküla keskele kerkisid kahekorruselised paljukorterilised ühismajad. Elu külas oli, võrreldes Eesti Vabariigi aegsega, muutunud tundmatuseni.

Eesti Vabariigi taaskehtestamine lõi uuesti kõik segi. Jällegi pakuti „oma Talu“ taluseaduse alusel. Arukülas leidis kohe julgeid, kes kiirustasid selle võtmisega – noored mehed Toomas Rohtsalu, Juhan Rohtsalu, Veljo Lobjakas. Probleem oli masinate hankimisega, sest küla oli ammu hobustest tühjaks tehtud, kuna kolhoosnikul oli hobuse pidamine keelatud. Ka oli hobustega töötamise aeg juba möödas.

Siis aga tuli riigikogu välja üldise talude tagastamise seadusega. Igaüks pidi tagasi saama oma esivanemate maad. Linlased ruttasid maid ja metsi pärima. Põldudega neil midagi peale hakata polnud, sest uue tehnika soetamine talu jaoks ja talu rajamine oli materiaalse baasi puudumise tõttu mõeldamatu. Põllud jäid sööti. Osa neist püüdis kasutusel hoida Küti ühistu, kellel enesel seaduse ees ühtegi ruutmeetrit maad ei olnud. Metsad aga hakkasid kiiresti hõrenema, sest mets on äri ja mets on ka üsna pime asi. Metsast sai peaaegu et ainus talumehe sissetuleku allikas.

Loomamajandus vireleb külas senini. Küti ühistul on endisel Kleini talu põllul mõned tühjenevad karjalaudad. Toomas Rohtsalu võttis broilerifarmi ehitamiseks pangavõlga ja lõpetas pankrotiga. Tema esivanemalt päritud maja ja Lokko broilerifarm müüdi oksjonil. Veljo Lobjakas, kes oli jõudnud juba metsaservale uue elamu püstitada, läks tööle Tallinnasse. Suurem talu on Arukülaga piirnevas Uus-Arus Mäido Rohtsalul. Kleini talus elab üksi Friedrichi poeg Richard, kuid tema on juba vana ja peale mõnede kanade ja koera mingeid muid loomi ei pea. Endise kulaku Kello talu hooneist on säilinud vaid kivist elumaja. Küla koolimaja on ammu lastest tühi, on oma tegevuse lõpetanud ja pandud enampakkumisele. Mitmed Aruküla üksikmajad lagunevad tühjalt, teistes elavad üksikud vanainimesed.

Aastatuhandet lõpetades vaatab Aruküla oma tulevikku küllalt pessimistliku pilguga. (Raely Viirsalu meenutused, detsember 1999.)

1.2. Heinrich Rohtsalu pere

Heinrich Rohtsalu sündis 16. veebruaril 1914. a. Arukülas Leena-Maria ja Jakob Krüüni (Rohtsalu) 3. lapsena. Tema oli tragi poiss. Juba poisikesena hakkas ta loomade järel jooksuma, ise vedas isa suurt lambanahkset kasukat järele, selle sees oli hea soe istuda. Kui ta sai 14-aastaseks, võttis talu juhtimise enda kätte. Emal oli nüüd, kellega majapidamisasju arutada – isa Jakob polnud nende vastu iial huvi tundnud.

Talu võlad said ka lõpuks tasa.

19-aastaselt Heinrich abiellus rabade keskel asuva Võhu küla Meilbaumi pere vanema tütre Idaga, kes oli sündinud 20. aprillil 1914. a. Poja varajane abiellumine oli vanematele väga meelepärane. Nii said nad tallu tubli abilise ja Heinrich püsis ka paremini kodus. Seda pidasid aga elukogenud vanemad igati soovitatavaks.

Ida ja Heinrich Rohtsalul sündis 15 last. Tütardel antud praegused perekonnanimed.

1. Raely Viirsalu sündis 06.08.1934. a., õppis TRÜ Ajalooteaduskomas, töötas raamatu-
pidajana, pensionär.
2. Helle Uibo sündis 24.01.1936. a., lõpetas Röpina Aiandustehnikumi, pensionär.
3. Mati Rohtsalu sündis 06.05.1937. a., lõpetas Kulina 8-kl. Kooli, pensionär.
4. Luule Sutt sündis 02.07.1939. a., suri 08.03.1972. a. Elukutselt oli velsker ja töötas
Rakvere Vanadekodus velskrina.
5. Õilme Lobjakas sündis 15.04.1941. a., lõpetas Õisu Piimandustehnikumi ja töötab
Tallinna Piimakombinaadis.
6. Vilja Kaasik sündis 13.08.1942. a., õppis med.-õeks, töötab Rakvere Haigla laste-
osakonnas med.-õena.
7. Tõnu Rohtsalu sündis 06.04.1944. a., õppis Tallinna Polütehnikumis, töötas elektri-
kuna. Surnud 1999. a.
8. Õnneleid Mänd sündis 06.11.1945. a., õppis kokaks ja töötas Kulina Lastepäevakodus,
pensionär.
9. Juhan Rohtsalu sündis 22.06.1947. a., lõpetas Väike-Maarja Kutsekeskkooli elektri-
kuna, töötas elektrikuna, praegu talupidaja.
10. Heinrich Rohtsalu sündis 06.10.1949. a., õppis Tallinna Polütehnikumis ja telefoniside
inseneri kutse omandas Leningradi kõrgkoolis, töötas insenerina Rakvere Sidevõrgu
Vinni telefonikeskjaamas, töötu.
11. Viljar Rohtsalu sündis 27.08.1950. a., suri 22.09.1978. a.
12. Rein Rohtsalu sündis 11.01.1952. a., suri 11.01.1952. a.
13. Andres Rohtsalu sündis 01.01.1954. a., omandas erihariduse Järva-Jaani Kutsekesk-
koolis, metsaveo traktorist.
14. Jaak Rohtsalu sündis 22.01.1960. a., lõpetas EPA metsamajanduse insenerina. Töötab
metsandusalal, eraettevõtja metsaveol.
15. Toomas Rohtsalu sündis 27.01.1964. a., omandas keskhariduse, eraettevõtja, elab
Tallinnas.

1.3. Raely Viirsalu mälestused

Raely Viirsalu oma isa Heinrich Rohtsalu mälestuste alusel kirjutab:

„Ajalt, mil maailm „keema“ hakkas ja nõukogude väed balti baasidesse marssisid, olin mina hingestatud oma talu ülesehitamisest. Kui 19-aastasena naise võtsin, usaldas rätsepast isa talu täiesti minu kätte. Tegelikult oli see vaid pool normaaltasust. Aga laudas oli mul juba neli lehma. Otsin lisaks lelle väikse koha Viru-Jaagupist. Seal oli 4 ha paepealset põldu, 7 ha kidura rohukasvuga heinamaad ja veel üks hektari suurune lapp rohumaad Aruküla-Rakvere-Koeravere teeristil. Lell ütles, et kellele teisele ma selle koha ikka annan, sest lapsi mul ei ole. Sina oled kõige lähem.

Mul ei olnud raha. Kuid Viru-Jaagupi pank laenas mulle lahkesti 150 000 senti 8%-ga aastas. Sellise summa tasumiseks oleks tol korral vaja olnud kümme head lüpsilehma. Kuid mina ei kohkunud tagasi. Mul oli suur tegutsemistahe ja ma tunnetasin oma jõudu. Olime naisega mõlemad parimas eas, 25-aastased. Meil oli kasvamas kolm last ja naine kandis juba neljandat. Isa oli 70-aastane ja ema 65-aastane.

Minu ema oli väga põhimõttekindel naisterahvas. Kui temale miski tõde Piibli alusel selgeks sai, siis selle tema ka oma ellu rakendas. Meil peres oli range hingamispäeva pidamine laupäeval, nii nagu see Piiblis on ette nähtud. Siis oli täielik puhkus. Meile tuldi siis piiblitundidesse ja käisime ise ka teistes peredes laulmas ja Jumala Sõna lugemas.

Üldse oli minu ema igasuguste uuenduste agar pooldaja ja kõigi minu plaanide toetaja.

Sel, 1939. aasta kevadel, oli tööd palju. Põldude äestamine on suhteliselt kerge, kuid mahukas töö. Et see jõudsamalt kulgeks, rakendasin ma kolm hobust äkete ette. Kutsusin isa appi, aga tema ei tulnud. Ei tema jõua kolme hobust pöörata! Ema kuulis ja hüüdis: „Küll ma tulen!“ Ja tuligi. Sai hakkama kolme kiirustava hobuse äketeagregaadiga. Eks nad teda rohkem küll järele lohistasid. Isale meeldis kodus midagi parandada ja koppida.

Pärast kevadtööde lõpetamist mingit puhkust ei olnud. Hooned tahtsid kohendamist ja laudale tuli uus palgikord alla panna. Ei minul olnud tungrauda, millega hoonet üles kergitada. Selle aset täitis suur palgist tehtud hoob. Proovisin, aga sein tõusta ei tahtnud. Olime mitme mehega, aga see ei aidanud. Kutsusin siis naise abiks ja näe, sein kerkiski. Naine aga pidi äärepealt kaotama oodatava uue ilmakodaniku.

Kohe järgnes heinaaeg. Vaevu lõi koit taevaserval punetama, kui asusime kaarele. Ida oli ka niitmas, ema hoidis lapsi. Niitmine käis hilisõhtuni. Ida käis põõsa taga öökimas, et temal läheb süda pahaks. Aga ta ikka suutis naeratada ja oli alati vapralt minu kõrval. Meist pidi saama jõukas talu.

2. juulil s.a sündis meile tütar, Luule. Oleksin parema meelega soovinud küll poissi, aga ega ma nuriseda ka tohtinud, sest nimekandja oli meil juba olemas. Ma istusin akna all pingil ja ootasin, mis sõnumid ema mulle toast toob. Kuulsingi ema hüüdu: „Tüdruk!“ ja hele laks käis vastu lapse põhja. Pärast ütles mulle suud-mööda: „Tüdrukul olid kalmukindad käes, ega see laps vist kaua ela. Aga Idale sellest rääkida maksa.“

See laps võttis Idalt tüki jõudu vähemaks. Tal hakkas pea kumisema ja last imetades tundus talle, et tüdruk imeb tema kõrvad lukku ja vilistavad hääled pea sisse. Kuid tookord oli see küll vaid ajutine. Siiski hakkas tema kuulmine märkamatu oma teravust kaotama, kuni

aastate möödudes tabas teda täielik kurtus. Minu isale ja emale meeldis ta väga, sest majja tooduna hakkas ta kohe toimetama laudas ja toas, nii nagu üks perenaine seda peab.

Läksime isaga Uus-Arru Klei Aadu juurde (praegune Laeksi maja) hingamispäeva piiblitundi. Tundi juhatas seal Gustav Rink.

Astudes mööda põldudevahelisi teid imetlesime talupidajate virkust. See oli ikka nii, et vastavalt sellele, kuidas põllul vili võrsus, tõusis ka lugupidamine peremehe enese vastu. Umbrohtunud põld oli peremehele suureks häbiks. Tavaliselt oli ikka nii, et kus olid viljarikkad põllud, seal olid ka rammusad ja läikivad hobused. Rink Gustav oli nii hoolas, et tema metsaserva palistas alati hästipöetud kuusehekk. Tee, mis viis tema maja juurde, oli alati sile. Kord ütles ta mulle salaja: „Kui ma põllule lähen või sealt tulen, tasandan ma iga tekkinud augu.“

Nii oli see Eesti esimese vabariigi aegu.“

Heinrich Rohtsalut meenutab tema esimene tütar Raely:

„See oli neljakümne kaheksandal aastal, kui Pihlaka Aleksander, mees küla keskelt talust, meile tuli, isaga ilmaasju ja kolhoosi rajamist arutas ning ütles: „Sul, Heinrich, tuleb ikka meie kolhoosi esimeheks hakata!“ Isa nägu võttis siis üsna jahmunud ilme. Sellest päevast alates andus ta ühiskonnale jäägitult ja tingimusteta.

Kui ta varem laupäeviti lapsed kokku kogus ja väikesel harmooniumil end ise saates kõlaval tenorihäälel laulis: „Nüüd rahupäev jälle on tulnud...“, siis enam ta elu lõpuni ühtki õiget hingamispäeva ei näinud. Meie talu kuulus „keskmike“ hulka. Vaeva, mis selles talus nähtud oli, kirjeldavad ilmekalt isa-ema värsiread:

„... Mõisa tuli kaks kord aastas
suured summad tasuda.
See nii talu ära laastas,
ei saanud elu kosuda...

... Raskel piina-pingutusel
visa töö kord tulu tõi:
lahja veerand-talu kõrva
teine veerand otsa sai...“

Mu vanemad andsid kolhoosile kõik – esimest aastat müürina kerkiva küps-pruuni nisupõllu – isa uhkus!, laste suu kõrvalt kokkuhoitud piimaraha eest muretsetud põllutöomasinad ja laudast loomad. Üks lehm jäi supivalget tilgutama. Aga see murekahvatu võigi oli minu lapsepõlvkodus haruldane.

Emma sünnitas viisteist last. Kui kõverad olid mu väikeste vendade-õdede jalad!

Isa lahkus kodust varahommikuti ja tuli siis, kui meie juba magasime.

Kolhoosi kontoriks tehti endise jõuka taluniku Friedrich Kleini äsjaalminud kivist elumaja. Koolist tulles astusin sealt läbi, et ehk saan isa näha. Kõik ruumid olid maast laeni paksu sinist suitsuvingu täis. Isa ei suitsetanud, kuid teisi ta keelata ei sõandanud. „Mehed on närvi-

lised,“ vabandas ta neid. Mehed aga tulid ja läksid jälle välja värsket õhku hingama, kuid isa hakkas sellest ajast vaevama piinav kõha ning elu lõpul avastati tal kopsus vesi.

Kolhoosile pandi nimi „Hommik“. Isale see nimi meeldis. Esialgu kuulus sellesse ainult Aruküla rahvas. Varsti aga liideti sellega ka naaberkülad.

„Linnast kästi kolhoosile uus nimi valida. Ütlesin, et olgu ta siis juba Stalini-nimeline!“

Isa plaanid olid ikka kõrgeleennulised. Kolhoosis nägi ta teatud mõttes oma unistuste täitumist – tema soovis juhatada suurt talu-majandit.

Kolhoosi uue keskuse projekteerimine vaimustas teda. Ühiskarjale hooneid ehitama asuti kohe. Kuid need plaaniti põllumaa keskele.

„Siia, lautade ja keskusehoone vahele tuleb suur õunapuu, see peab farmihaisud kinni! ...“

„Kui kadusid piirid ja tulbad ja vaiad
siis saagu meil õitsema õunapuu aiad! ...“

unistas ta värssides. Tema armastas kirjutada ilutsevate sõnadega luuletusi. Mis neis luuletustes liigutavat oli, see oli armastus kodukoha põldude-metsade vastu. Kohe telliti ja istutati maha ka 1007 õunapuud. Luuletuse kaudu on nende arv mul täpselt teada. Aga see aed jäi piiramata. Jänesed ja külm hävitasid selle. Muudki tööd ajasid julmalt peale.

Siis tuli see traagiline neljakümne üheksanda aasta märts. Isa oli ära terve öö. Hommikul koju jõudes oli ta väga kahvatu ja ta nagu vankus jalgadel.

„Teie ei tea, teie ei teagi seda, mis külas on juhtunud! Kello Marie viidi ära! Ja Liisi lapsed ka... ja Kase Liine... – nad viidi Siberisse! ...“

Ise nuttis. Veidi rahunenud hakkas ta rääkima: „Koosolek vallamajas oli juba lõppenud, aga meid tulema ei lastud. Kästi oodata mingeid asjamehi linnast. Viimaks, pärast keskööd tulidki ja nendega kaasas olid sõdurid...“

Kui oli sõidetud Kello õuele, kästi aseesimeest Meinhard Pargit uksele koputada.

„Kes seal on?“ kuuldus Marie häält.

„Ütle, et Pargi,“ anti sosinal käsklus.

„Pa-pa-partei...“ kogelenud alandliku loomuga Pargi.

Usklik Kello Marie säilitas enesevalitsuse täielikult. Seevastu Kase Liine puhkenud asumisele saatmise korralduse teatavaks tegemisel hüsteeriliselt nutma.

„Hakkame nüüd asju pakkima! ...“ alustas Pargi lepitavalt.

„Oo-oo-oo-uu-uu-uu! ...“

Siis laotas Pargi voodilina põrandale ja tühjendas selle peale kummutisahtli sisu. Kui see kompsuks kokku seotud, talitas ta samuti teiste asjadega.

„Sealihatünn! Aga sealihatünn jäi keldrisse! ...“ ärkas Liine, kui reed juba liikuma hakkasid. Hobused peeti kinni ja lihatünn toodi ka peale.

Klein ja Moorid olid ettenägelikult kodust lahkunud.

Kehvad olid need kolhoosi algaastad küll. Normipäeva tasuks olid määratud mõned kopikad ja pisut ka natuuras. Aga sedagi lubatud ei näinud aasta lõpul mitte keegi.

„Kolhoosis võiks ka jõukaltki elada, kuid kolhoosile on peale pandud suured riiginormid ja maksud,“ seletas isa.

Ometi ei kaotanud isa hetkekski lootust olukorra peatsele paranemisele. Ta oli veel 35-aastane mees ja otse kehastunud energia.

Vinni külas moodustatud kolhoosi esimeheks sai August Room. Talude aeg käis see mees külapidudel ringi, kääksutas viiulit ja tantsitas tüdrukuid. Aga temal oli selline hea omadus, et tema oskas teha raha. Väga vajalik selle rahavaese aja jaoks. Room astus ka parteisse. Vanemad olid minu isa alati hoiatanud, et poliitika tegemisest tuleb end alati võimalikult kaugele hoida. Nüüd tehti isale sama ettepanek. Isa näis kõhevil olevat.

„Sina oled nagu kits kahe kuhja vahel, ei tea, kummast hammustada! ...“ irvitas Room.

Isa parteisse ei astunud.

Ta lõpetas mingi kolhoosiesimeeste kooli Tallinna lähedal, vist Jänedal.

„... Täna tuled koos minuga kolhoosi üldkoosolekule,“ ütles kord isa mulle, viieteistaastasele tüdrukule. Kulina koolimaja saal oli rahvast täis. Midagi seal räägiti ja arutati. Siis keegi eesistuv linnamees tõusis püsti ja kuulutas: „Nüüd asume uue esimehe valimisele! Palun, saage tuttavaks – seltsimees LEIKOP! ...“ Rõõmsaimeline tüsedapoolne naine tema kõrval kargas püsti.

„Aga meil on ju esimees olemas – Rohtsalu!“ kuuldus saalist häält.

„Sellega oleks siis Rohtsalu esimehe kohalt vabastatud,“ tuli resoluutne vastus. Kuuldus veel pobinat, aga üldiselt läks uue esimehe valimine libedasti.

Leikop, eesnimi oli vist Leida, oli õmbleja Narvast, NLKP liige. Ta osutus püüdlikuks naisterahvaks. Ronis külarahva lakapealsetele heinu otsima, mida kolhoosi loomadele ka tõepoolest hädasti vaja oli. Isast sai põllubrigadir. Lõppkokkuvõttes vist Leikop ikkagi oma tööga toime ei tulnud ja Rooma August toodi üle Stalini-nimelise kolhoosi esimeheks. Siis aga tehti kolhoosi asemele sovhoos.

Isa võttis oma kätte Aruküla osakonna karjafarmi. Üle kahekümne aasta töötas ta farmibrigadirina, kuni minia Leili Rohtsalu selle töö temalt lõplikult üle võttis.

Põllumajandusliku keskhariduse sai isa kaugõppe teel Tihemetsa tehnikumist. Seda juba viiekümnnendates aastates mehena.

Külarahvast isa armastas. Kui lapsed järgimööda abielluma hakkasid, pidi ikka kogu küla pulmas olema. Kui olid kellegi matused, siis oli isa matjaks. Kui paljusid kordi käis ta haridusministeeriumis rääkimas, et säilitataks Aruküla kool, kus õppisid tema lapsed, kus kord oli õppinud tema ise ja kus tsaariajal lugupeetud koolmeister Luha külarahvast „laulutanud“ oli. Aga ei midagi. Kanged seadused nägid ette külakoolide likvideerimise ja Rakvere seadusmehed osutasid püüdlikkust.

Isa armastas laulda. Kolhoosis-sovhoosis oli ka mingi laulukoor ja isa harjutas vaprasti kodus:

„Hei-hei, trallallaa, laskem laulud kõlada,
meil on rahvast, meil on maad,
ükski meie vastu ei saa! ...“

Pisitasa kadusid küla põliselanikud ja nende järeltulijad linnadesse. Ka Pihlaka Aleksander ehitas omale Rakverre maja. Minu vanemad jäid. Ema tegi vikatiga lehmale heina. Isal selleks aega ei jätkunud.

Mind viis tädi Tallinnasse kooli. Koolidesse läksid teisedki lapsed. Lõpetamisel määrati meile oma töökohad.

Siiski ei suutnud 30 linna-aastat välja juurida armastust maa, põldude-aasade vastu. Jõudnud pensioniaastaisse, läksime mehega Saaremaale. Meile anti lapike maad lehma-lamba pidamiseks.

Kirjutasin isale: „Siin on nii paha – paljas maa, et see ei kasvata mitte midagi!“

„Kallis tütar,“ tuli isalt kohkunud vastus. „Kuidas julged sa maa kohta nõnda öelda!? Pahade kasutajate tõttu on maa haigeks jäänud, ära kurnatud. Sul tuleb hoolega teda parandada...“ ja kohe järgnes rida nõuandeid, kuidas seda teha.

„Jää nüüd ometi koju,“ kirjutasin ma isale, kui ta veel vaevaliselt sovhoosi karjalauta komberdas, et öövahinagi ikka elu keskel olla.

„Ei saa! Mina tahan olla inimeste hulgas!“

Aga ta jäi juba teistele jalgu.

Siis, paar aastat enne surma, sai ta millegi hoopis arutuga hakkama. Ta läks linna värava-vahiks. Külmas karjatallis ei pidanud tervis enam sugugi vastu. Linnas veel natuke. Sõitis bussiga sinna või ööbis õe pool. Siis tulid haiglapäevad, viletsamad kõigist. Matsime ta 2. mail 1987. a. Viru-Jaagupi kalmistule. Ma nutsin seal kibedaid pisaraid.

1.4. Karjabrigadir

Heinrich Rohtsalu

Vihma kallab lõppematult. Arukülas on teed muutunud põhjatuiks. Kõige hullem on lugu, kui pöörata maanteelt Aruküla farmide juurde. Masinad liiguvad nagu murdlainetel, aga põhi on siiski all ja kõik ujuvad läbi.

Lüpsikari, 230 pead astub vastumeelselt õue, sest liimendav muda kipub juba laudauksest sisse vajuma. Kaheksa lüpsinaist, luuad ähvardavalt püsti, sunnivad loomi porri astuma. Karjane, ratsahobuse seljas, suunab loomi mööda karjatänavat põllule.

Silohoidjate juurest on võimalik läbi pääseda vaid kuival ajal. Muidu mustendavad seal meetrisügavused süvendid, sest silo tegemise ajal lükatakse sealt ära muda buldooseritega. Neid süvendeid on püütud täita kivi-klibuga, kuid teravad kivitükid tungivad loomade sõrgade vahele ja tekitavad raskesti parandatavaid haavu.

Karjatänava algul ulatub muda mehele põlvini. Loomad püüavad astumiseks leida kõrgemaid kohti ja äigavad kaaslastele sarvedega. Müksu saanud lehm hüppab kõrvale, õõtsuv udar aga riivab okastraadist piirdetara ja udarasse lõikub haavand. See kattub kohe poriga. Aegajalt jääb pori pinnale verev laik. Aeglaselt, väga aeglaselt liigub kari. Ees lainetab virtsaveega täidetud nõgu. Ka sealt tuleb läbi minna. Juhtloomad astuvad ettevaatlikult vette. Vesi tõuseb kõhuni. Nad on valmis tagasi pöörduma, kuid peale suruv kari ja karjase ergutushüüded sunnivad neid oma teekonda jätkama. Poole küljeni tõusnud vesi hakkab alanema. Eespool haljendab rohurikas karjakoppel. 300 meetrit on ületatud. Õhtul algab teekond tagasi.

Õhtul karjalaudas selgub, et kolm lehma on jälle lonkama hakanud. Brigadir püüab leida vigastatud kohti ja vigastuste põhjusi selgitada. Naised pesevad udaraid, mis on nagu kitiga kokku kleepunud. See ei ole kerge, sest haiged loomad helle kohti puutada ei luba.

Vaakummootorite undamise saatel kõnnib brigadir lauda juurest lauda juurde, pori poole saapasääreni. Lautade vahet on 25 m, edasi-tagasi 50 m. Ühe lüpsikorra kestel tuleb brigadiril teha lautade vahel 20-24 käiku. Aruküla brigadir peab voolikuga piima kannust välja tõmbama ja kannude arvu üles märkima. Lüpsigruppe on kaheksa. Igal lüpsjal neli kuni kuus ja isegi seitse kannu piima. Ühes lüpsis viiskümmend kannu tühjaks tõmmata. Päevas sada kannu.

Küti sovhoosi valitsuse ajal asuti ka Arukülas tootmishoonete ümbrusi asfalteerima, aga sügisvihmad lõpetasid joodikutest asfalteerijate töö ja kõik jäi pooleli. Neli aastat Viru-Jaagupi sovhoosi alluvust ja kolm aastat Vinni vägevust ei suutnud porist jagu saada. Kruus on defitsiit. Seda ei ole kerge saada.

5. august 1977. Karjabrigadiri poolt südantlõhestavalt palutud kruusakoormad liiguvad Aruküla poole. Aga põllundusbrigadir juhtub neile teel ette. Brigadiride vahel tekib äge sõnavahetus ja tuline õigus on mõlemal poolel. Karjabrigadir, kes oli koormad tellinud, käsib noorukesel autojuhil tühjendada koorem karjateele. Autojuht keeldub porisele karjateele sõitmast. Lõpuks on siiski nõus tagurpidi sinna manööverdama. Auto tagumine ratas aga riivab sügavat heitvete kaevu, selle puust kaas puruneb ja raskelt koormatud masin vajub külgepidi sisse. Õnneks on näha liikumas autokraanat. Kraanajuht keeldub appi tulemast, sest tema tegeleb ehitusdetailide veoga. Ka on tal jalas vaid kerged kingad. Viimaks siiski annab palveile järele. Vahepeal on kruusakoormaid juurde tulnud. Masinad seisavad reas, juhid jälgivad auto väljatõstmist. Üks sõidumasin läheneb ja peatub – direktor Kallaste just nagu ilmutus! „Rohtsalu, tule siia! Miks autod seisavad? On siis teile kruusa tarvis või ei ole?!“ Põllubrigadir ruttab kirjeldama oma suuri hädasid ja kruusapuudust. Meeleheitel karjabrigadir tormab autojuhtidele teed näitama ümber karjalautade. Nii nad nüüd jooksevad, üksteise võidu, karjabrigadir ja põllubrigadir. Viimane siiski annab alla, sest karjabrigadiri sõna osutub mõjusamaks.

Ei vihm ega väsimus saa nüüd võitu karjabrigadirist, kes vapralt sügavas poris sumab ja näitab, kuhu koormaid kallutada.

Läbimärjana jõuab karjabrigadir õhtul koju, söök ka väsimusest alla ei lähe, vajub voodile. Peas trummeldab vaid üks mõte: Kuidas täita seal seda neetud nõgu? Kas ikka tuuakse veel kruusa? Hommikul kell neli aga tuleb jälle laudas olla.

Karja aga enne välja saata ei saa, kui kruusakuhtised on tasandatud. Tasandamine osutub üpris vaearikkaks. Kruus ei ole see õige kruus, on liiga savirikas. Ta on muutunud pehmeks ja libedaks. Buldooser vajus hunnikute vahel küljeli.

Aeglaselt, väga aeglaselt liigub kari. Täidetud nõos vajuvad loomad küll põlvini, kuid jõuavad siiski läbi. Karjabrigadir jälgib murelikul ilmel loomade vaevarikast teed. Kui viimane lehm on õuele jõudnud, ohkab brigadir kergendatult. „Loodame, et varsti tuleb kuiva, siis muutub tee kõvaks,“ ütleb ta optimistlikult nukrate silmadega lüpsjatele. Karjabrigadir tõmbab oma kitli ülle ja liigub nüüd loomade vahel nagu arst haigete juures – kus on udar katki, kus on jalg vigane.

„Kui saaks silla teha kahe lauda vahele!“ ohkab ta igatsevalt, kui kiirustab oma märgades kummikutes, mis iialgi lühikese öö jooksul ära kuivada ei jõua, lauda juurest lauda juurde. Veel viimased ukسلukustused ja arvestuste tegemised, siis on tööpäev jälle lõpul. Brigadir tõmbab oma porised jalad isiklikku, veel üsna uuevõitu sõiduautosse ja tänab mõttes direktor Kallastet, kes talle autoostu loa võimaldas. Nüüd võib ta oma isiklikud kondid kergema vaevaga sõidutada metsa ääres asuvasse vanasse talumajja. See maja on isa ehitatud. Sellest lapsepõlves armsaksaanud paigast ta mingil juhul end „ümber asustada“ keskusesse ei tahaks lasta, kuigi riigi kaugem generaalplaan seda ette näeb. Varemalt viis taluni rohukamaraga kaetud kitsas tee. Nüüd on tee laiem ja muidugi ka porisem. Mootor urahtab pahaselt, kui ratas porimülkas tulutult ringi keerlema hakkab. Tarvis on katsuda pisut tagant lükata. Võimsad traktorid lõhuvad seda põldudevahelist teed armutult. Lubatakse ikka parandada, aga lubadused on jäänud vaid lubadusteks. Oma kulul lasi Rohtsalu tuua sellele kilomeetri-pikkusele teelõigule 188 autokoormat täidist, kuid kauaks seda... Brigadir ärkab. Tal olid rooli taga hetkeks silmad kinni vajunud! Hea, et õnnetust ei juhtunud. Peaks ometi, et täna öösel mõnel loomal surmahäda või rasket poegimist ei tuleks! ...

1.5. Heinrich Rohtsalu mõtted

Heinrich Rohtsalut iseloomustavad kõige paremini tema enda poolt paberile pandud hinnangud, katkendid päevikust ja väljakirjutused loetud raamatutest.

„Aga missugune ma teistele paistan? Oma lähedastele? Tuttavatele? Kes ütleks mulle seda? Küsida pole mõtet, inimestel on kombeks halvagi mängu juures head nägu teha, luisata, taktitundeline olla...“

Aga kuidas on minu vahekord taktitundega? Kardan, et vist mitte kõige parem. Ei mul pole vähimatki põhjust pidada ennast kuigivõrd väärtuslikuks isiksuseks...

Inimese allakäik algab ajamata habemest ja määrdunud särgist.

... aga minu arust on hoopis mõttekam ja tulusamgi uurida oma kaasaegseid ja murda pead selle kallal, miks nemad just niisugused on, et nende üle ikka ja jälle nurisema peame ning neid aina parandada ja ümber kasvatada tahame.

... on küll huvitavaid karaktereid ja huvitavaid sündmusi, aga põhjalike seostega on lood nukrad, pole süüvitud asjade juurtesse.“

H. Rohtsalu suurest lugemusest annab tunnistust teostest väljakirjutuste hulk. Siin on katkendeid R. Kaugveri, A. Bestuzevi, V. Leskovi, N. Karamazini, F. Glinka, A. Bestužev-Marlinski, W. Küchelbeckeri, V. Titovi, V. Leskovi, D. Mamin-Sibirjaki, V. Veressajevi, V. Raudnaski töödest aga ka filosoofide Sokratese, Demokritose, Ovidiuse, Liviuse jt. mõtteid kirjas. Palju on katkendeid R. Kaugveri teosest „Vana mees tahab koju“.

Näiteid väljakirjutuste kohta:

„... kui palju oli tolles hommikus seda, mis elu soojendab ja seda, mis teda risustab“

„Õeldakse, et vanad inimesed on sageli väga uudishimulikud: nad otsivad põnevust teiste inimeste elust, kuna oma elu ei suuda enam midagi eriti uut ja huvitavat pakkuda“

R. Kaugver „Vana mees tahab koju“

„Vana tola! Kui laeva ehitatakse, kas siis hiirte soovidele mõeldakse!“

„Pane tähele, tobude ja lollide osad on nii laval kui eluteatris kõige üllamad, sest kõik on veendunud, et nemad ise on kõige targemad.“

„Kas te olete näinud päikesetõusu sinise mere tagant? Juba jaheneb varane hommik ja taevas punab koit. Kerged udupilved lendavad talle vastu ja nende ülelennul tuhmub mere klaassile pind nagu peegel kaunitari hinguse all.“

A. Bestužev-Marlinski

„Ei ole maailmas säärast harilikku inimest, kes poleks võõrsile ärasõidu hetkel muutunud huvitavaks mõnele teisele, aga iseäranis enesele!“

W. Küchelbecker „Ado“

„„Oo, püha lihtsameelsus,“ nii õhanud 1415. a. tuleriidal Jan Hus, nähes, kuidas keegi lihtne talupoeg usufanatistid haaratuna omaltki poolt halu leekidesse heitis.“

„Vara üles, hilja voodi, nõnda rikkus tuppa toodi.“

B. Franklin

„Katja oli armastav, õrn, kaunis. Vürst arvas, et nende abieluliit on nagu kurb sügisene abajas – nukker viimane varjupaik maa peal.“

M. Gorki „Endised inimesed“

„Pisut, mis inimene ütleb, palju, mis näeb ise.“

„Tühja käega pealehakkamine on ju raske, nagu haaramine siledast seinast.“

„Ema südame juurde läheb palju teid ning vähesed neist on kuivad.“

„Kroonukord läbi, maailmavärvad ees lahti.“

„Olgu elu läinud, kuidas ta ongi – latv võib pöörduda puul päikese järele, aga juured jäävad sinna, kus nad olid.“

A. Mälk „Õitsev meri“

„Iga põlvkond toob kaasa oma maailma. Kui sul endal lapsed, suudad aja muutust tunnetada.

Ka minu isa ütles alati, et peale kõige muu tähendavad lapsed kõige usaldusväärsemat võimalust ajaga kaasas käia.

Põlvkondade side – see käib eelkõige läbi perekonna, see tähendab vanemate võimet laste elu kaasa elada, kellest omakorda saavad jälle vanemad. Mõni vaba või end vabaks teinud mees on pealt näha väga uljas. Uhkustab, et tema tuleb ja läheb, millal tahab, teeb, mida tahab. Aga ühel ilusal päeval läheb ta avameelseks ja sa näed kibestunud inimest. Lapsed, perekond on ju ka eluoptimismi allikas.

Perekonnaelu on looming. Ja kõige rohkem tahab ta hingeharidust. Olen aastate jooksul rahvakohtu kaasistujana näinud sadu lahutajaid, kelle puhul tuleb pähe üksainus mõte: „Ja nad tõesti ei saa koos elatud. Aga kellega nad üldse sobiksid? Kes peaks olema nõus väiklase ja tüütu inimesega?“

V. Raudnask „Perekonna elu“
„Rahva Hää“ 30. apr. 1983. a.

H. Rohtsalu kirjutas luuletusi mõnikord Villem Väljaotsa nime all. Nõnda on ta kirjutanud ka oma käsikirjalises raamatus. Suurem osa luuletustest sündis haiglates viibides. See on ka arusaadav, sest harilikult oli ta ju väga hõivatud. Oma luulemeele sai ta ilmselt vanaemalt, kellelt on säilinud tütre Raely käes ka laulude raamat.

Luuletuste kirjutamise aeg on enamasti märgitud.

MU KODU

Mu kodu, kus viljade müha
ja lainetav rukkipoold ees.
Siin tunnen kui suurt ja püha
võib peituda maamehe töös.

Eks koplite lõhnavas rohus
Ma tunnen endagi tööd
ja mõistan, et minule jääb kohus
siin alati toota, mis sööd.

Neis põldude lõputus laulus
on sadade aastate töö
Siit pideva saakide kaudu
on tunnetav aegade töö.

Roela haiglas 24. apr. 1966. a.

KÜLVIKUT KORRASTAMAS

Muld on niiske kohev tainas,
varsti külviks küps on tema,
külvimasin äkkehaigas
olgu valmis enne seda

Seemendiga sant on lugu:
ketas kinni külmetanud,
tihend ei pea mitte sugu,
pori sisse roostetanud.

Seemnejuhal keerud sassis!
taon ja keeran õigeks sisse.
Automaadi kett on kastis,
panen paika parajasse.

Veoraud on kistud kaardu.
Juhan! Lisa tulde süsi!
Venind vedrud – siin ei kandu,
külvilaud ei paigal püsi.

Laagritesse solidooli
puurpau läbi nipli niru.
Määratud kätest ma ei hooli,
umbes auku ära kisu!

Kiire, kiire, oi kui kiire!
rohmin rauda roostest puhtaks,
külvikastist puistan hiired.
Masin külviks valmis õhtuks.

Roela haiglas 24. apr. 1966. a.

RUKIS ÕITSEB

Vaata, vaata rukis õitseb,
õite tolmu tuiskab tupp:
rukis armuõnne maitseb
tuuletusas tahab nutta.

Vaata, vaata, armumängu:
hällib, suudleb, jagab õrnust
pea nüüd vajub peale längu,
kõrre sõlmes särab sõrmus.

Kade tuul, see tunneb tuska,
armuõnnest läheb marru,
mullast haarab tolmu musta,
vihas keerleb, tehes narrust.

Rukis mängib armumängu:
hällib, suudleb, jagab õrnust,
pea nüüd vajub peale lāngu,
kõrre sõlmes särab sõrmus.

Rakvere haiglas 7. mail 1966. a.

1.6. A. Allika mõtted H. Rohtsalust

Endine Kulina kooli direktor Arnold Allika meenutab hea sõnaga Rohtsalude perekonda:

„Heinrich Rohtsalu pere oli suurpere (15 last) kindlate perekondlike traditsioonidega. Et perekond oli religioossete tõekspidamistega, siis täideti seal ka vastavasisulisi rituaale (ei söödud liha, pühitseti laupäeva). Perekond oli tugevalt ühtekuuluv, kodu hoidev, töökas. Lapsed oma vaimsetelt võimetelt jagunesid kahte gruppi – osa oli väga andekaid, osa kesk-päraste võimetega.

Pereema Ida Rohtsalu oli tagasihoidlik, alati kodune ja seotud suure pere perenaise muredega.

Pereisa Heinrich Rohtsalu oli aktiivne oma perekonna olme eest võitleja, koduse lastekasvatuse suunaja. Oli edumeelse mõttelaadiga ja aktiivne ühiskonnaelust osavõtja.

Nagu suures peres ikka, olid lapsed väga sõbralikud, alati väiksemaid abistamas.

Oli koostatud perekonna kroonika paari sajandi ulatuses. Korraldati sugupuu kokkutulekuid.

Lastele anti vastavalt nende võimetele vastav haridus.

Heinrich Rohtsalu inimesena oli heatahtlik, mõistev, kõige eesrindliku suhtes aldis. Oli seltskonnas lõbus, meeolelu üleval hoidev.

Heinrich Rohtsalu oli mitmekülgsede vaimsete huvidega, palju lugenud inimene. Püüdis kõike positiivset omaks võtta, oma kodus kui ka küla ühiskonnas rakendada. Oli aktiivne ise-tegevuslane (laulis laulukooris, ansamblites). Oli hea kabetaja.

Heinrich Rohtsalu oli Aruküla suur autoriteet, oli küla vaimne juht. Tema seisukohtadega arvestati. Tema algatused leidsid rakendamist. Tema autoriteedil ja seisukohtadel kujunes välja nn. Aruküla vaim, mis seisnes enne kollektiviseerimist eesrindlike kogemuste levitamises talumajanduses, küla positsioonis teiste külade hulgas.

Kollektiviseerimise perioodil püüdis ta alal hoida põllumajanduse saavutatud taset, inimesi liita ühisele tööle. Võitles kõrgemal seisvate organite tollaegsete totruste vastu. Püüdis Aruküla laostusest päästa.

Oli Arukülakooli patroon – kes kõigiti seisis hea oma küla kooli eest.“

2. PEREKOND MÄND

2.1. Lähtse küla ajaloost

Lähtse küla on rajatud 20. sajandi 20-aastail. Tegemist on külaga, kus asusid peamiselt vaid asunikutalud. Küla paepealsetele põldudele oli mõisa ajal mulda veetud. Kuidas asunikud ka tööd rügasid, rikkaks ei jõudnud neist saada veel keegi, kui juba algas maaelu kollektiiviseerimine.

Varem olid need põllud kuulunud Lähtse karjamõisale, mille oli Kulina mõisa omanik Babin kinkinud oma tütrele. Maja ehitati 1900. aastal parki. Maja oli ehitatud telliskividest ja olnud väga ilus. Majast läänepool asus suur õunapuuaed. Selle taga aga hobusetall, veel edasi viljakuivati ja karjatall. Hiljem telliskivimaja lammutati ja kivid müüdi ära. Hobusetall ehitati ümber elumajaks. Selles elabki praegu perekond Mänd.

Meie kodu 1999. a.

2.2. Meie pere

Kolisime Lähtsesse 1985. a. suvel. Pere on suur:

Isa Aare Mänd sündis 05.06.1939. a. Lõpetas Kiviõli tööliskoole seitsmenda klassi, õppis autojuhiks, praegu talupidaja.

Emä Õnneleid Mänd sündis 06.11.1945. a. Lõpetas Kulina kooli ja Tallinna Kutsekeskkooli, õppis kokandust, praegu taluperenaine-pensionär.

Lapsed: Margus sündis 20.12.1973. a. Lõpetas Kulina Algkooli ja Roela Keskkooli, õppis traktoristiks ja autojuhiks, praegu invaliid.

Tiina sündis 04.02.1976. a. Lõpetas Kulina Algkooli, Roela Keskkoolis 9. klassi, Rakvere KKK-s õppis talundust 4 aastat, praegu ei tööta.

Maarja sündis 12.08.1977. a. Lõpetas Kulina Algkooli, Roela Keskkooli, õpib õpetajaks Tallinna Pedagoogika Ülikoolis.

Andrus sündis 20.04.1982. a. Lõpetas Kulina Algkooli, Roela Põhikooli, õpib Rakvere KKK-s tiseriks.

Ruth sündis 05.09.1985. a. Lõpetas Kulina Algkooli, praegu õpib F. v. Wrangell'i nim. Roela PK 8. klassis.

Rein sündis 06.09.1988. a. Õpib F. v. Wrangell'i nim. Roela PK 3. klassis.

Pille sündis 07.07.1990. a. Õpib F. v. Wrangell'i nim. Roela PK 3. klassis.

Perekond Mänd 1995. a.

Esirida vasakult: Ruth, Pille, Rein.

Tagarida vasakult: Margus, Maarja, Aare, Andrus, Õnneleid, Tiina.

Perepilt 1999. a.

Esirida vasakult: Rein ja Pille.

Tagarida vasakult: Margus, Andrus, ema Õnneleid, isa Aare, Maarja, Ruth ja Tiina.

Meie maja on kahekorruseline. Üleval korrusel on 2 tuba ja all on 2 tuba, köök ja saun. Kodu on meile väga kallis. Kuigi ruumi poolest on väga kitsas, toome sinna ka oma parimaid sõpru. Meie ema ja isa on lahked kõigi vastu.

Isa Aare Mänd jutustab:

Tegime hoonetele uued katused. Õunapuuaed oli ka hävitatud. Istutasime uusi õunapuid. Kui tuli taluseadus, siis võtsime enda maja ümber 45 ha maad. Algul isegi tasus vilja ja loomi kasvatada, mõni aasta hiljem aga ei tasunud enam. Meie hoonetest läänepool asub mets.

Meie talu 1999. a.

Uus külatee läheb läbi meie elumaja ja kõrvalhoonete vahelt. See ei ole eriti hea, sest alati peab olema ettevaatlik, kui tahad minna kõrvalhoonete juurde. Praegu kasvatame vilja, kartuleid ja loomi ainult oma tarbeks. Meil on ratastraktor T-40 AM, mille saime osta talu alguses uuena, teine traktor on T-74 buldooser. On veel mõned põllutööriistad: teravilja-külvik, ader, kultivaator, kartulivaoajaja, kartuliäke ja lahtiajaja. Samuti on ka väike saekaater.

2.3. Meenutusi minevikust

Minu isa Aare Mänd jutustab:

„Ma sündisin 1939. a. juuni algul teise lapsena peres. Ema rullis hommikul hobusega nisupõldu, õhtul sündisingi mina Küttejõu haiglas. Isa oli läinud Paldiskisse lennuväebaaside ehitusele, kuna lubati hästi maksta. Tagasi ta ei tulnud. Räägiti, et sealt viidi laevale ja see laev olla põhja läinud.

Meie peres olin mina, vend Urmas ja ema ning vanaema. Elasime Lügenusel – Matka külas.

Sõja ajal tuli käsk külast lahkuda. Vanaema ütles, et kes hoiab metsas, see hoiab ka siin ja kuhu me kahe väikese lapsega läheme. Keelati tule tegemine ja igasugune valguse näitamine. Öösel tehti ikkagi tuld ja keedeti. Külaelanikud olid põgenenud pommitamise ajaks. Et aga vanaemal oli kindel usk, siis tulid ka meile mõned sugulased varjule, kuigi ei olnud ju mingit varjendit ja maja oli ka külas teiste majadega ühes reas. Pommitati ka meie maja. Üks pomm lõhkes tagaües, jättes sinna suure augu, aga maja jäi puutumata. Teine pomm tuli just maja äärest, viis aialaualt killu ja kukkus õue, maja kõrvale, kuid ei lõhkenud. Jumal oli hoidnudki. Hiljem viis ema selle käekotiga vallamajja. Mäletan, kui sakslased käisid meil. Üks võttis mind sulle ja pakkus binokliga vaadata, ma ei mäleta, et ma oleks midagi näinud.

Meie harisime maad ja pidasime talu. Kokku oli meil 13 ha maad. Maa oli meil paekivine ja õhukese mullakorruga kaetud. Kündmisel ader ainult sahises mööda paepealset. Kuival suvel kõrbes ka vili ära, ega kartuleidki õieti saanud. Ema käis sageli külas mitmesugustel töödel ja ka õmbles, kuna ta oli õppinud seda. Meil oli lehm, hobune, lambad, kanad ja siga. Kui oli

juba sõda möödas, laskis keegi meie hobuse karjamaal maha. Töödeks laenasime hobust kas külast või hobulaenutuspunktist. Edaspidi õnnestus jälle hobune osta.

Alustasin kooliteed 1947. a. sügisel Püssi koolis 8-aastaselt, kuna olin väikest kasvu ja koolini oli maad 4 km. Sama aasta sügisel kadripäeva hommikul vara süttis meie maja ja põles täielikult ära. Olime lagedaks jäänud. Elasime, magasime siis kaks nädalat neljakesi ühe teki all teisel pool küla ääres Kõrtside köögis. Ema ja vanaema käisid loomi toimetamas meie tulest järelejäänud laudas. Kolm päeva peale põlemist varastati ka laudast ära meie kaks lammast. Politsei ütles, et too varas siia, siis võtame kinni. Kõrtside juurest kolisime Lüganuse külasse Londi vanasse tühja majja. Hankisime maja palke ja kavatsesime uut maja ehitama hakata. Samal aastal aga moodustati kolhoosid. Suvel oli ema põllutööl ja sügisel hakkas tööle Komsomoli kolhoosi seafarmis, sest seal teenis natuke rohkem kui põllutööl ja nelja inimest oli vaja toita. Meid suunati kolhoosi poolt siis Lüganuse külas Londi uude majja, sest see oli tühi. Peremees oli varem küüditatud ja perenaine elas lastega oma õe juures. See maja oli pommist saanud põrutada ja põrandad olid kummis ning lahtiseid kohti oli palju, kust külma talvel tuppä tuli. Hommikuti talvel oli isegi viis kraadi külma toas. Vihmaste sügiste tõttu, oli sageli meie palgavili kasvanud ja sellest ei saanud õiget leiba.

Sellest tuli mingi luisutaoline pealt lahtise koorikuga plönn, ega sedagi olnud piisavalt. Kannatasime sageli tühja kõhtu. Käisin pidevalt koos ühe sõbraga, kelle nimi oli Jaan. Meid hüüti isegi paarishärgadeks. Ka tema majanduslik seis oli kehv. Nad elasid ka neljakesi ühe talu saunakambris. Kui saime kusagilt tühja pudeli, siis müüsimise selle poodi, ostsime pool kilo leiba, tegime täpselt pooleks ja sõime ära enne kui koju jõudsime. Tookordne maja asus Purtse jõe kaldal. Vesi oli aga tõrvane ja tume. Paadiga sõitmiseks ja ujumiseks kõlbas küll, mis sellest, et jõest välja tulles olid sageli varbavahed paksult tõrvased, mõnikord ka labajalad. Enamasti käisime ujumas seal, kus oli kivine ja puhtam kallas.

Selles ebaharilikult külmas majas elades haigestusime vennaga 1954. a. sügisel sarlakitesse. Meid viidi Kiviõli haiglasse kolmeks nädalaks. Seejärel haigestusin kopsutuberkuloosi. Olin Tallinna haiglas ja edaspidi sanatooriumis. Seepärast ei olnud mul vaja ka vene sõjaväkke minna. Paranesin sellest täielikult.

Kui majaperemees Siberist tagasi koju jõudis, siis kolisime sealt Mustmäta külasse. Olime ühe talve sugulaste juures ja siis saime elamiseks kolhoosi maja samas külas. Õppisin autojuhiks, kuna see amet meeldis mulle. Töötasin ühe suve kaubaveo mootorrattajuhina, vedasin rajooni piirides kondiitritooteid. Sügisel ei tahtnud külmaga enam vedada ja tahtsin autojuhiks hakata. Töötasin mitmel pool. Tudu Metsamajandis, Kiviõli autobaasis, Aseri sovhoosis ja jälle Tudu Metsamajandis. Kõik töökohad olid kodust kaugel. 1962. aastal kolisime emaga Tudusse isa majja, kus elas isa vend. Töötasin Tudu metsapunktis vintsijuhina, autojuhina, autokraanajuhina, vahel bussijuhina ja ka ekskavaatorijuhina. Aasta pärast kolisime emaga metsapunkti korterisse (ikkagi omaette). Suviti olid puhkused ja aega oli palju. Ma tahtsin tegutseda ja huvitavalt aega veeta. Siis ostsime sõbra Ottiga kahepeale suure vana kala traallaeva. Tõime Toilast ära, remontisime ja korrastasime. Kui saime valmis, viisime Peipsile. Oli huvitav ja tore sõita mitu korda ümber Peipsi, kolm korda käisime Värskas ja Piirissaarel. Suvitasime ja sageli püüdsime kala. Kahel korral tõmbasime isegi traalnoodaga kalu. Kalu tuli palju ja igasuguseid.

Ema töötas Tudu lasteaias. Kuna emal oli kolhoosi tööstaaži ja riiklikku staaži, siis oli tarvis minna uuesti kolhoosi, sest siis arvestati kogu tööstaaži. Seepärast kolisime Aravusele Ed. Vilde nim. kolhoosi. Mina autojuhiks, ema kalakasvatuse tööle. Aravusel elades mina abiellusin. Aravusel sündis ka esimene poeg Margus. Ema jäi ka pensionile. Aravusel olles oli

autojuhitöö väga pingeline, kuna suvel tuli vedada kahe vahetuse töölisel. Pidevalt pikad tööpäevad, aga palk väike. Otsustasime ära minna. Pakuti Arukülasse maja elamiseks ja mesiniku ametit. Mul ei olnud mingeid kogemusi. Esimest korda nägin taru sisse, kui võtsin vastu töökoha. Aga ameti õppisin ära töö käigus ja pidasin seda ametit 16 aastat. Mesiniku palk oli väike ja me pidasime ka loomi. Seal elades sündisid meile veel neli last. Tahtsime ikka endale päris kodu saada ja selle saime osta 1984. aastal Lähtse küllasse. Maja maksis 8000 rubla. Võtsime kõik võlgu. Kasvatasime hoolega loomi, korraga oli laudas 10 looma ja kahe aastaga saimegi võlad makstud. Kolisime siis siia oma kodusse. Vahepeal õppisin ka lupjamistööd ja valmistasin tööriistad. Suviti hakkasin käima majandites farme lupjamas. Pere oli suur ja mesiniku palgale kulus hädasti lisaraha ära. Teeme seda tööd veel praegugi. Kui anti võimalus talupidamiseks, siis võtsime ka endale maad 45 ha, mida nüüd erastame. Andsin siis mesiniku ameti ära, sest kodus on tööd palju ja ajad muutusid.

Meile sündis veel kaks last juurde. Kokku on nüüd seitse last. Pidasime ka 5 lüpsilehma, aga kui hakati piima sordiga ja hinnaga tüssama, siis likvideerisime need ära. Jätsime loomad ainult enda toidulaua tarbeks. Kasvatame ka põllukultuure ja aedvilja enda tarbeks. Teen juhutööd ja metsas puid. Suvel jälle lupjame farme, kui on tellimusi. Abikaasa saab ka natuke pensioni ja kuidagi ajame läbi selle suure perega.

Vanem tütar on abiellunud ja elab omaette. Vanem poeg on invaliid, ta haigestus peale sõjaväest tulekut.

Nii me elamegi. Jumal on andnud iga päev vajaliku toidu lauale ja täname Teda iga päeva eest.“

2.4. *Ema Õnneleid Mänd*

Minu ema Õnneleid Mänd jutustab:

„Kasvasin üles lasterikkas maakodus justnagu – kui kasutada minu õpetaja sõnu – „lopsakas kapsataim“. Kuna õed olid vanemad ja juba kodust välja lennanud, olid mängukaaslasteks mulle vennad. Kui ema hüüdis: „Poisid!“, siis tormas terve poistevägi, mina ainsa tüdrukuna nende hulgas.

Koolis ma kaugeltki mitte edukamate hulka ei kuulunud. Ega igatühe pea jagagi, eriti veel, kui isal-emal, kes hommikust õhtuni karjatallis rügasid, laste õpingute jälgimiseks üldse aega ei jagunud.

Siis tuli õde Tartust ja rääkis meile, väiksematele, Jeesusest. Minule läks see südamesse. Ma tahtsin ka oma elu Jeesusele pühendada. Ma tahtsin olla Jumala laps.

Kui olin saanud 16-aastaseks, ristiti mind adventkoguduse liikmeks. Muide, poolsalaja, sest nõukogude seadused alla 18-aastasi kogudusse vastu võtta ei lubanud.

Lõpetasin kokakooli.

Mehele läksin Aare Männile. Mul olid temaga ühesugused vaated elule. Lapsi sündis meil seitse.

Mulle meeldib maal elada, kuigi tööd talus on tohutult palju. Mees on vahel rääkinud, et ei sest maaelust tule midagi välja, läheme parem linna. Võimalusi selleks oleks isegi olnud, kuid

mina olen alati sellele mõttele risti vastu seisnud. Mulle meeldib, kui laudas on oma piima- andja, oma kanakari ja põllul oma kartulid. Minu elulaad ei sobi linnamajade vahele.“

2.5. Minu elulugu

Õde Maarja kirjutab oma elust:

„Õeldakse, et iga inimese elust võiks filmi teha, sedavõrd erinevad ja põnevad on inimeste saatused. Kuid kahjuks vaid vähesed võtavad vaevaks seda kirja panna. Soovides olla nende väheste killas, kirjutan järgnevalt oma elust.

Olen sündinud 1977. aastal Arukülas Vinni vallas, Lääne-Virumaal mesiniku peres kolmanda lapsena. Olin sündides väga kerge ja väga väike – kaalusin umbes 2400 grammi. Isegi arstide arvates oli seda vähe. Kui isa mind oma peo peal olevat hoidnud – siis ainult pea ja jalad ulatusid üle peo serva. Vanemad arvasid, et vaevalt nii väike laps ellu jääb. Enneaegse lapsena (sündisin 7 kuuselt) nõudsin vanematelt palju hoolt ja vaeva. Kuna vanem vend ja vanem õde olid ka küllalt väiksed, sai minu põhikasvatajaks lapsepõlves vanaema. Kord kirjutas vanaema tuttavale sugulasele, et väike Maarja on juba küllalt suureks kasvanud. Too imestas, kuidas saab ta nii kiiresti kasvada. Hiljem selgus, et tema arvates oli juttu Väike-Maarjast, ühest alevikust Lääne-Virumaal.

Vanaemal oli väga hea süda. Oma väikese pensioni juurest ostis ta mulle ikka nukkusid. Kui minult küsiti, kas nüüd piisab nukkudest, vastasin tavaliselt – üks on ikka puudu, selline...

Mäletan, et kord vanaema juures olles küsisin temalt „kakuliini“. Enda arvates väljendasin end küllaltki selgelt, kuid vanaema ei saanud minust kuidagi aru. Kui ta lõpuks palus mul endal seda näidata ning selgus, et tegemist oli hoopis makaroniga (seda oli 2-aastaselt lapsel raske välja õelda).

Kuna vanem õde on minust vaid 1,5 aastat vanem, oli mul lapsepõlve mängukaaslane kindlustatud. Saime suhteliselt hästi läbi. Sageli mõtlesime ka ise mängu välja, näiteks „kiil“. Jah, see muretu lapsepõlv – lõbus aeg.

Varsti läks õde kooli ja minulgi oli raske kodus püsida. Õe kõrvalt sai tähedki selgeks õpitud. Mäletan, et eriline huvi oli mul matemaatika vastu. Tahtsin väga kooli minna. Kuid siis tuli kätte kolimise aeg, see oli 1983. aastal. Kolisime Arukülast Lähtse külla elama. Seal oli bussiliiklus pisut parem ja me ostsime maja. Mäletan, et see maksis 8000 rubla. Suhteliselt suur summa tolle aja kohta. Et maja võlga tasa saada, kasvatasime noorkarja. Kui heina tegime, olid abiks palju sugulasi ja tuttavaid. Mäletan, et heinalakk oli heinu pea pilgeni täis ja ema ei lubanud meid lakka magama – see olevat liiga ohtlik. Kui isa meid üles upitas, nägin, et heinakuhi ulatus pääsupesadeni. Ma ei tea, kas ka pärast seda on selles kuuris nii palju heinu olnud, kuid majavõlg sai varsti tasutud.

Mäletan tubade remontimist – värsket värvilõhna ja uusi värve. Imelik, aga see on mulle siiani meelde jäänud.

Minu agara pealekäimise tulemusel, saatsid vanemad mind varsti 0-klassi. See oli 1983. aastal. Olin kuue aastane, väga nääpsuke plika, aga tahtsin hirmsasti kooli minna. Tahtsin näha, kas tõesti kõik on selline, nagu mu vanem õde oli jutustanud: millised näevad välja lapsed ja õpetaja ja kuidas on üldse koolis käia.

Ühel oktoobrikuu päeval astusingi üle kooliläve. Tulin õe ja vennaga koos. Õpetaja ütles: „Ah sina oledki Maarja...“ Nii algaski minu koolitee Kulina Algkoolis.

Koolimaja ise oli väike. Seal õppis umbes 15 last ja olid liitklassid. Õpetaja meeldis mulle väga, ta oli mulle nagu teine ema. Kuna olin õe kõrvalt mõndagi õppinud, siis oli mul küllaltki kerge hakkama saada.

Sellel aastal ma endale veel koolivormi ei saanud.

Järgmisel aastal läksin esimesse klassi. Mäletan selgesti oma esimese koolivormi ostmist. Olin väga väikest kasvu ja riideid ei olnud kerge leida. Käisime emaga mitmes poes, aga alles vahetult enne esimest septembrit sain koolivormiseeliku. Märkasin, et number väiksemaid seelikuid oli ka veel. Mul oli selle üle väga hea meel – järelkult on keegi kuskil minust veel lühem. Nii oli terve minu koolipõlve jooksul – alati oli keegi minust kasvult lühem ja mina olin ikka eelviimane – kuid mitte viimane. Nii oli see keskkooli alguseni, siis tõusin klassi keskmiste hulka. (Endale mu kasv muret ei valmistanud, küll pani see aga ema muretsema)

Algklassides oli mu õppeedukus küllaltki hea, enamus olid viied, aga olid ka mõned neljad, nende hulgas käekiri – mõni laps vist on lihtsalt halvema koordineerimisega kui teine. Ja üks ma veidi lohakas olin ka. Kuid eriti hästi läksid mul matemaatika, lugemine ja jooksmine. Lugeda armastan ma siiani.

1987. aastal, pärast Kulina Algkooli lõpetamist, läksin õppima Roela Keskkooli (praegune F. v. Wrangell'i nim. Roela Põhikool). Olin harjunud väikese kooliga, kuid nüüd läksin õppima minu jaoks küllaltki suurde kooli. Õnneks ei olnud sisseelamine eriti raske. Leidsin mitmed sõbrad ja ega õppiminegi nii väga raske olnud. Mõned õppeaastad lõpetasin neljade-viitega ja siiani on mul alles need raamatud, mida tänutäheks sain. Laulsin ka lastekooris – see meeldis mulle väga.

Kuid põhikooli ajal hakkas laienema silmaring ja kooli kõrvalt hakkasin tegelema ka muude aladega. Vanemad suunasid mind muusikat õppima. Nii saingi veidi klaveri- ja viiuliõpet.

Peale selle hakkasin käima Rakvere „Karmeli“ kirikus. 90-ndate algusaastatel tuli sinna rohkesti noori. Mina olin kirikus käinud ka varem, kuid just sellel perioodil muutusid usk ja kristlikud sõbrad mulle eriti olulisteks. Igal suvel ja talvel olid noortelaagrid, peale selle veel lugematud üritused, mis sisustasid mu vabaaja peaaegu täielikult.

Ka see oli tore aeg. Vast tänu sellele möödusid mu teismelise aastad suhteliselt rahulikult. Teismeliseaastad on ju tuntud oma tormilisuse ja muutuste poolest. 14-aastaselt mind ristiti ja ma astusin ka Rakvere Karmeli koguduse liikmeks.

Pärast 9. klassi lõpetamist läksin edasi keskkooli. Sellest perioodist ei oska midagi erilist meenutada. Vast rahvariiete tegemist. Nende üle olen siiani uhke – arvan, et igaühel ei ole kapis enda tehtud rahvariideid. See oli suur töö. Käisin ka nahakunstiringis ja meelde on jäänud mitmed toredad ekskursioonid. Pärast keskkooli lõpetamist 1995. aastal seisin valiku ees, kuhu õppima minna.

Vasakult Maarja, Margus ja Tiina 1995. a.

Ema soovitas õmblejaks – mulle on alati meeldinud õmmelda ja siiaaani õmblen enamuse seljariietest ise. Kuid klassijuhataja poetas kord sõnad – „Kui sulle midagi väga meeldib teha, siis jäta see enesele hobiks, sest kui hobist saab sulle töö, ei jää sulle midagi hobiks ja puhkuseks.“

Nii ongi õmblemine mulle hobiks jäänud ja ma olen klassijuhatajale nende sõnade eest tänulik. Teiseks hobiks on mulle lugemine. Seetõttu, kui tekib tahtmine lõõgastuda, siis sageli ma kas loen või õmblen.

Veel kevadel, keskkooli lõpetamise aegu, ei teadnud ma, mida edasi teha. Tegin oma lõpuksamid ära ja ma tõesti ei teadnud, mida edasi teha – see oli mulle täiesti tühi maa. Lootsin, et vast tuleb enne maailmalõpp.

Kord helistas sõbranna ning kutsus mind kaasa Tallinnasse. Ta planeeris mõningasse kooli paberid sisse panna. Läksin temaga kaasa ja otsustasime hääletades minna. Mõtlesime – kui vaja, siis saame auto peale ja lähme koole uurima, kui ei, siis ei. Jõudsime õnnelikult Tallinnasse, ja mõtlesime kõigepealt minna TPÜ-sse. Kuna me teed ei tundnud, küsisime. Meid juhutati tramm nr. 3 peale. Kogemata istusime vales suunas sõitva trammi peale ja sõitsime pea linnast välja. Lõpuks jõudsime siiski TPÜ-sse kohale. Uurisime võimalusi ja äkki avastasid klassiõpetaja eriala. Tundsime südames – see on täpselt mulle. Nii saigi paberid sisse antud. Süda küll värises rinnus, kas saan sisse, kõik tundusid hirmus tarkadena ja see suur ning võõras linn! Kindlust andis aga juurde kevadel tehtud test, mis näitas, et pärast keskkooli lõpetamist tasuks kindlasti ülikooli proovida.

Konkurss oli 1:4-le. Endagi üllatuseks läksid sisseastumiseksamid päris hästi ja eksameid lõpetades teadsin juba pea kindlalt, et saan sisse.

Nii saigi minust üliõpilane. Põhierialaks sai mulle klassiõpetaja ja lisaerialadena valisin kunstõpetuse, muusikaõpetuse ja rootsi keele.

Arvan, et just ülikooliajal algas minu isiksuse küpsemine. Tuli ju iseseisvalt elama asuda. Siis jäävad ju sõelale kõik eluväärtused. Hakkasin enesele teadvustama oma olemasolu, eluväärtusi, soove ja unistusi. Samuti ka suhet Jumalaga.

Just ülikooliaastatel muutus suhe Jumalaga väga oluliseks. Vanemad ei olnud mind kunagi sundinud kirikus käima. Nüüd avastasid, et enda ja oma suhte Jumalaga teadvustamine annab

Heinaveol 1997. a.

Vasakult: Tiina ja Maarja.

mulle elumõtte, aitab korrigeerida väärtusi ja seada sihte. Võin öelda, et ta annab ka jõu elada. Iga inimene teab, et kui ta tahab elada täisväärtuslikult, siis peab ta pidevalt saama kuskilt jõudu, ehk energiat. Inimene on pidevalt ümbritsetud muutumisprotsessidega. Kui ta tahab eksisteerida, on ta sunnitud ka ise pidevalt muutuma. Arvasin, et suhe Jumalaga tagab selle. Kristlus ei tähenda mulle vaid reeglite kogumikku, mille järgimine annab mulle pideva heaolutunde, vaid see on pidev kasvamine ja areng, milles inimene teeb oma osa ja Jumal oma. See ei nõua mõeldamatuid pingutusi, vaid on sama loomulik kui hingamine.

Ka tudengipõli on olnud huvitav ja vaheldusrikas. Olen teinud üle 150 eksami ja arvestuse. Osad aineid on olnud raskemad, teised lihtsamad aga siiani olen vastu pidanud. Erilist harjutamist on nõudnud muusikaga seotud ained. Olen tänulik vanematele, et nemad mind juba lapsepõlves suunasid muusikaga tegelema.

Samas olen ka reisinud. Kuna üheks lisaerialaks oli mul rootsi keel, siis 1997. aasta suvel olin Rootsis lapsehoidja. See pani ka omakorda julguse proovile – minna üksinda Rootsi ja seal ligi kuu aega ka elada. Igal juhul jäin reisiga ääretult rahule, sain juurde hulga uusi kogemusi ja mu rootsi keel paranes tublisti.

Olen tegev olnud ka Eesti Evangeelsete Üliõpilaste Ühenduses. Tänu sellele olin 1998. aasta suvel mõnda aega Poolas konverentsil. Sinna oli rahvast kokku tulnud 28 riigist ja konverents oli ääretult põnev. Nüüdseks olen käinud peaaegu kõikides n.ö. Põhjamaades, loomulikult ka Baltikumis ja Poolas.

Hetkel, 2000. aasta kevadel olen TPÜ-d lõpetamas. Tegelen aktiivselt oma bakalaureuse-töoga. Kevadel loodan lõpetada klassiõpetaja erialal, kunsti- ja muusikaõpetuse lisaerialal (1-6 klass) ning ka rootsi keele lisaerialal ja taotlen bakalaureusekraadi kasvatusteadustes.

Järgnevalt peatungi veel veidi lähemalt kasvatustemadel ja räägin kasvatuses oma perekonnas.

Meie kodus on enamasti alati valitsenud kodurahu ja minu teada ei ole olnud eriliselt suuri tülisid ega krahhe. Üldiselt oleme kokku hoidnud ja üksteist toetanud. Nii öelda „kasvatustööga“ on tegelenud mõlemad vanemad, nii isa kui ema. Kasvatusprintsipi aluseks on olnud kristlus. Seal on võetud enamus norme ja väärtusi. Samas, nagu eelpool mainitud, ei ole vanemad olnud pealetükkivad ja laste ellu sekkujad, kuid nad on olnud mõjutajad ja alati pakkunud tuge. Nad on õpetanud meid autoriteete tunnustama, kuid mitte neile pimesi alluma. Kodus on alati olnud teatud normid, mida kõigil tuleb järgida, kuid ka lastel on alati olnud sõnaõigus. Piirid ei ole olnud jäigad ja koormaks, küll aga toeks ja abiks.

Meie pere ei ole küll materiaalselt väga jõukal järjel, kuid põhivajadused on olnud ikka täidetud. Mäletan, et lapsepõlves pöördusin sageli vanemate poole küsimustega ekskursioonide ja reiside osas, need nõuavad oma osa vanemate rahakotist. Isa ütles alati, küll kuidagi ikka saab ja saigi.

Kooli edukuse osas soovis isa ikka, et lapsel hästi läheks. Tema poole pöördusin alati oma vene keele töödega. Kui aga midagi halvasti läks, tasus ema juurde minna. Ema lohutas alati, et pole viga, tema sai vanasti koolis pea ainult kolmesid (mina olin küllaltki õnnetu, kui juhtusin „kolme“ saama).

Vanemate kiituseks võin öelda veel seda, et nad on alati aususele õhutanud, nii koolis kui isiklikus elus. Samuti on neil vist kõikide lastega hea kontakt olnud. Kui midagi juhtus, ei olnud raske neile seda üles tunnistada. Teadsin ja tean nüüdki, et võin oma murede ja rõõmudega ikka nende poole pöörduda. Koos leiab ikka lahenduse.“

2.6. Jaanipäev

Aasta tähtsündmuste hulka kuulub jaanipäeva tähistamine. Seetõttu loeme teda pere traditsioonide hulka.

Niisiis, igal aastal, 23. juuni paiku kogunevad lähimad sõbrad ja sugulased Tähe talu õuele, et suve südant koos nautida. Enamasti tulevad lähemad tuttavad. Sageli otsest kutsumist ei ole. Levib kuuldu, et jaanituli toimub ja inimesed tulevad ise kohale, teretulnud on kõik.

Õhtu algab enamasti pärast lehmälüpsi, sest siis saavad ka perenaised peost osa võtta. Lauldakse ning peetakse kõnesid kristlikel teemadel. Alguse teeb enamasti peremees Aare ise. Seejärel lastakse toidul hea maitsta ja valmistatakse end võistlusteks ette. Tähtsal kohal on viktoriin. Päritakse aru nii ajalooliste kui tänapäevaste sündmuste kohta – võidakse näiteks küsida: „Kui vana on kõige vanem inimene meie maakonnas?“ või „Mida tähendas pruun värv keskajal?“ jne. Kui lõbus ajude ragistamine on ühele poole saanud, on loovate ülesannete kord. Siinjuures tuleks mainida möödunud jaanipäevast lauluvõistlust, kus tuntud lauluvõistlusele ise uued sõnad mõeldi – oli väga naljakaid ja ka väga ilusaid ettekandeid. Seejärel toimub väike maastikumäng või liikumismäng. Lähebki lahti mängudeks ja kelle jalg juba või veel tatsub, võtab ikka osa. Mängud ja võistlused on alati väga lõbusad olnud ning mis peamine, on loonud ka mõnusa ühtekuuluvustunde. Peale hea meeleolu õpime ka üksteist paremini tundma.

Jaanipäeva ettevalmistustes on igaühel oma ülesanded. Meespere valmistab ette lõkkeplatsi, korjatakse puid ja niidetakse rohi, ega siis loomade söögilauda tohi segi trampida. Pereisa ülesandeks jäi ka šašlõki tegemine. Naispere korraldab ülejäänud söögi, peakokaks on enamasti pere vanem tütar Tiina. Tema otsustab, kuidas ja mida lauale panna. Maarja ülesandeks on tegeleda „rahva lõbustamisega“ ehk jaanipäeva sisulise osaga – viktoriini küsimused valmis mõelda ja peo kava paika panna, ka mängud on tema mõelda. Teised õed-vennad abistavad jõudumööda.

Pidu kestab enamasti koiduni. Muidugi emad väikeste lastega lahkuvad palju-palju varem. Kuid noortel on ikka olnud jaksu ja tahtmist esimesed päiksekiired ära oodata.

Hea on mõelda, et vähemalt kord aastas on võimalus koos olla oma lähedaste sugulaste ja sõpradega – jaanipäeval.

Ruth Mänd 1999. a.

KOKKUVÕTE

Enamik Leena ja Jakob Krüüni (Rohtsalu) lapsi ja lapselapsi kuulub SP Adventkogudusse, nii ka Heinrich Rohtsalu perekond. Kõik lapsed on omandanud hariduse, leidnud oma koha elus, eks see olnudki H. Rohtsalu suurim soov.

Rõõmsameelne, alati abivalmis, kõiki raskusi trotsiv – niisugusena meenutavad teda lapsed ja tuttavad.

Rahvasuu räägib, kui sündis viimane laps Roela haiglas, siis läinud Heinrich Rohtsalu teda vaatama. Et haigla ukse oli raudvedru, Heinrichil käed kinni: ühes tort, teises piimamannerg. Püüdis siis jalaga ust lahti hoida, aga tuul lõi ukse kinni, tordi maha ja piimamannergu ümber. Heinrich lausunud: „Olgu ta viimane!“ Kas see just nii oli, pole ju keegi küsinud, aga viimaseks see poeg jäi.

Aare ja Õnneleid Mänd viivad edasi Heinrich Rohtsalu tõekspidamisi oma perekonnas.

Põlvkondade side käib eelkõige läbi perekonna.

KASUTATUD MATERJALID

1. Raely Viirsalu koostatud materjalid.
2. A. Vaasma materjalid Heinrich Rohtsalust
3. Perekond Mänd'i koostatud materjalid.
4. Fotod perekond Mänd'i erakogust.